

Yeni Oluşturulan ve Yeniden Kullanıma Açılmış Acil Barınma ve Geçici Barınma Yerleşimlerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi

Nil Akdede

Atılım Üniversitesi

6 Şubat 2023 sabaha karşı saat 04:17'de, Türkiye Deprem Tehlike Haritası'nda 1.Derece riskli alanda yer alan Kahramanmaraş iline ait Pazarcık ilçesi merkezli Mw = 7.7 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Mevcut yapı stoğunda ciddi bir yıkıma neden olan bu depremden yaklaşık dokuz saat sonra, saat 13:24'te, aynı ilin Elbistan ilçesi merkezli Mw = 7.6 büyüklüğünde bir deprem daha meydana gelmiştir. İlk deprem sonrası ağır, orta veya az hasarlı olabilecek yapılar da ikinci depreme dayanamamış ve yıkılan bina sayısında ciddi bir artışa neden olmuştur. Henüz nihai kayıplar netleşmese de Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri an itibariyle depremden etkilenen ana 10 ilde 19.000'den fazla can kaybının, on binlerce yaralının ve 6000'den fazla yıkılan binanın olduğunu açıklamıştır. Üst üste gelen bu yıkıcı depremler ve artçıları nedeniyle toplam nüfusu 10 milyona varan bu 10 ilde yüzbinlerce kişinin acil barınma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Üstelik, Şubat ayı koşullarında donmalara sebep olabilecek düşük sıcaklık ve şehirlerde kesilen elektrik ve gaz nedeniyle barınma ihtiyacı daha da elzem hale gelmiştir. Mevcut durumda, AFAD koordinasyonluğunda çok sayıda acil barınma ve geçici barınma yerleşimleri oluşturulmaktadır. Bu yerleşimlere ek olarak, AFAD Suriye'nin içinde bulunduğu iç savaş nedeniyle Türkiye topraklarında geçici barınma statüsündeki Suriyeli'ler için oluşturulmuş, yıllarca kullanılmış çadırkentlerin ve konteynerkentlerin 06.02.2023 tarihi itibariyle depremzedelerin kullanımına açılmasına karar vermiştir.

Afet sonrası müdahalenin en önemli kademelerden biri olan barınma müdahalesinde çoğunlukla üç temel adım izlenmektedir. Bu adımlar, afetzedeye sırasıyla acil barınma biriminin, geçici barınma biriminin ve kalıcı barınma biriminin sağlanmasıdır (UNDRO, 1982). Bu adımlar, depremin etki büyüklüğüne göre kimi zaman çevrede sağlam kalmış kamu yapılarının yardımıyla kimi zaman ise yeni yerleşimlerin oluşturulmasıyla takip edilmektedir. Ülkemizde de AFAD koordinasyonluğunda benzer adımlar izlenmekte, afetzedeler ya çevre illerdeki kamu yapılarına yerleştirilmekte ya da çadırkentler, konteynerkentler ve kalıcı konut yerleşkeleri sağlanmaktadır.

Barınma müdahalesi afetzedeler için kritik önemde bir konu olsa da dünyada ve ülkemizde yaşanan geçmiş afetler bu konunun başarılı bir afet yönetimi sürecini tehdit eden konulardan biri olduğunu ortaya koymaktadır (Rouhanizadeh, Kermanshachi, & Nipa, 2020). Hatta, afet sonrası barınma insani müdahale kolları arasında en başarısız müdahale kolu olarak da bahsedilmektedir (aktaran Oxfam GB, 2003).

Kalıcı birimlere geçene kadar sağlanan birimlerin ve yerleşimlerin literatürde geçen başlıca problemleri ise afetzedelerin fiziksel veya fiziksel olmayan ihtiyaçlarının yeterince karşılanamamasıdır (Aburamadan & Trillo, 2019). Geçmişte, ülkemizde yaşanmış afetler sonrası barınma yerleşimlerinin problemlerini inceleyen bir çalışma (Limoncu & Bayülgen, 2005), başlıca problemleri yedi başlık altında açıklamaktadır. Bu problemler: yönetim, yer seçimi, tasarım, altyapı, sosyo-psikoloji, ekonomik ve sürdürülebilirlik ve yeniden kullanım problemleridir (Limoncu & Bayülgen, 2005). Aynı çalışma (Limoncu & Bayülgen, 2005), geçici barınma birimlerinin tasarımlarındaki problemleri ise hacim-alan yetersizliği, ekonomik kaynaklı uygulama sorunları, kullanıcıların gündelik hayatına uyumsuzluk ve iklime uyumsuzluk olarak açıklamaktadır. Bu problemlerin başlıca çıkış noktası ise tasarımların planlanırken kullanıcılara ait ihtiyaçların, yerel ve durumsal koşulların göz önünde bulundurulmaması olarak gösterilmektedir (Perrucci, Vazquez, & Aktas, 2016). Benzer şekilde, barınma yerleşimleri oluşturulurken mekânsal kalitenin önemli etkenleri olan sosyal ve kültürel

özelliklerin ve görsel ve ısı performansların çoğunlukla göz ardı edilerek (Fosas, Albadra, Natarajan, & Coley, 2018) tüm iklimler ve hatta tüm afetler için tek bir çözüme gidildiği vurgulanmaktadır (Akdede & Ay, 2019; Abumaradan & Trillo, 2019).

Geçtiğimiz yıllarda, geçici barınma birimlerine ait kritik önem taşıyan tasarım kriterleri literatür taraması ile incelenmiş (Akdede & Ay, 2018), belirlenen kriterler doğrultusunda geçici barınma birimleri çok kriterli karar verme yöntemleri ile değerlendirilmiştir (Ay & Akdede, 2017; Akdede, 2018). Her bir afetin kendine ait yerel ve durumsal koşulları olduğu göz önünde bulundurularak bu tasarım kriterleri savaş ve deprem gibi farklı krizlerden etkilenen afetzedeler odağında da detaylı incelenmiştir ve karşılaştırmalar yapılmıştır (Akdede & Ay, 2019). Bunlara ek olarak, geçtiğimiz 10 ve daha fazlası yıl Suriyeliler tarafından kullanılan ve 06.02.2023 tarihinden itibaren depremzedelere açılan acil barınma ve geçici barınma yerleşimlerinin 'yeniden kullanımları' üzerine bir çalışma yapılmıştır (Akdede, Ay ve Gürsel-Dino, 2021a). Son olarak, geçici barınma yerleşimlerine ait tasarım kriterlerinin sayısal ortama nasıl aktarılabilceği ve iklimsel çalışmaların sayısal tasarım araçları ile nasıl desteklenebileceği incelenmiştir (Akdede, Ay ve Gürsel-Dino, 2021b). Belirtilen afet odaklı çalışmalara ek olarak, mimari tasarım değerlendirme kriterleri ve tasarımda karar verme uygulamaları odağında yürütülen çalışmaların (Özaydın & Akdede, 2021; Akdede & Özaydın, 2022) da afet odaklı çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yukarda belirtilen çalışmaların devamı niteliğinde olacak bu çalışma, Kahramanmaraş'ta meydana gelen yıkıcı depremler sonrası barınma ihtiyacı olan depremzedelerin yaşamsal faaliyetlerini devam ettirmeleri için kritik önemde bir konu olan afet sonrası acil ve geçici barınma birimlerinin incelenmesini amaçlamaktadır. Özellikle, afet sonrası oluşturulan acil barınma ve geçici yerleşimlerin haritalanması, erişimi dahilinde İHA0 ve İHA1 lisanslı Dr. Özaydın tarafından drone ile bu alanların çekiminin yapılması ve geçmişte yapılan çalışmalarda detaylıca vurgulanan yönetim yaklaşımının, tasarımın, mekânsal planlamanın, hacim-alan kavramının, iklimlendirme durumunun, sürdürülebilirlik ve yeniden kullanımın incelenmesi ve bu süreçte nasıl bir karar alma sürecinin uygulandığının gözlenmesi hedeflenmektedir. Ve özellikle, bütün bu incelemeler sırasında yerel ve durumsal koşulların sahaya ve mimari kararlara nasıl yansıdığının özellikle dikkat edilmesi hedeflenmektedir. (Örneğin, İskenderun'da deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle barınma çözümlerinde veya yeni oluşturulan yerleşimlerin yer seçiminde diğer afet bölgelerine göre farklılık gözlenmesi beklenmektedir.) Planlanan saha çalışması sonrası elde edilmesi hedeflenen verilerin, gelecekte yaşanan deprem sonrası barınma müdahalelerine ışık tutması ve afet öncesi hazırlık döneminde afet yönetimine katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Sunulan çalışma kapsamında, ulaşılması hedeflenen illerde;

- 1) Ağır hasarlı veya yıkılan evlerini terk etmek istemeyen afetzedelerin barınma ihtiyaçlarını nasıl ve nerede karşıladığının belgelenmesi,
- 2) AFAD'ın ve uluslararası kurum ve kuruluşların sağladığı acil barınma ve geçici barınma yerleşimlerinin incelenmesi, nasıl bir yol izlendiğinin belgelenmesi, konumlarının haritalara işlenmesi, drone çekimlerinin yapılması ve olası uygulama farklılıkların tespit edilmesi,
- 3) Varsa yapılandırılan veya uygulamaya konulan farklı barınma tasarım çözümlerinin incelenmesi, iklimlendirilmesine ait verilen toplanması ve fotoğraflanması,
- 4) Suriye'de gerçekleşen iç savaş sonrasında Türkiye topraklarında geçici barınma statüsündeki Suriyeli'ler için oluşturulmuş, yıllarca kullanılmış ve 06.02.2023 tarihli depremler sonrasında afetzedelere açılan çadırkentlerin ve konteynerkentlerin yeniden kullanımına dair incelemelerin yapılması amaçlanmaktadır.